

Våld mot barn med funktionsnedsättning: lagstiftning, politik och program inom EU

Sammanfattning

I artikel 24 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna fastställs att alla barn har en allmän rätt till skydd, vilket omfattar rätten att fritt kunna uttrycka sina åsikter, rätten att upprätthålla ett förhållande med sina föräldrar och att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör dem. I artikel 3 fastställs att alla individer i EU har rätt till fysisk och mental integritet, och i artikel 26 erkänns rätten för personer med funktionsnedsättning att få ta del av åtgärder som syftar till att säkerställa deras oberoende, sociala och yrkesmässiga integrering och deltagande i samhällslivet.

Barn med funktionsnedsättning möter stora hinder när de ska ta del av sina grundläggande rättigheter. Ofta utestängs de från samhället. Ibland bor de på institutioner eller andra vårdinrättningar i stället för med sina familjer. Barn med funktionsnedsättning nekas tillgång till grundläggande tjänster, såsom hälso- och sjukvård och utbildning. De kan dessutom drabbas av stigmatisering och diskriminering samt sexuellt, fysiskt och psykiskt våld.

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (FRA) har genomfört forskning om våld mot barn med funktionsnedsättning. Fokus låg på omfattningen av, formerna för, orsakerna till och miljön för våldet. I den här sammanfattningen presenteras de huvudsakliga resultaten av FRA:s forskning. Forskningen presenteras i sin helhet i rapporten *Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU* (Våld mot barn med funktionsnedsättning: lagstiftning, politik och program inom EU, se avsnittet Mer information).

Våld mot barn med funktionsnedsättning: en fråga om grundläggande rättigheter

I internationella och europeiska lagar och regler erkänns det faktum att problemet som är kopplat till våld mot barn med funktionsnedsättning kräver särskild uppmärksamhet av beslutsfattare och yrkesutövare. Förenta nationernas (FN:s)

Uppgiftsinsamling och omfattning

I sin forskning genomförde FRA skrivbordsundersökningar som omfattade samtliga EU:s 28 medlemsstater. Man undersökte lagar och regler om våld mot barn med funktionsnedsättning samt nationella åtgärder för att förebygga och skydda mot våldet.

Med hjälp av semistrukturerade frågeformulär genomfördes dessutom personliga intervjuer med intressenter från särskilda organ inom de nationella ramarna för genomförandet av konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Intervjuerna genomfördes i 13 EU-medlemsstater: Bulgarien, Danmark, Italien, Kroatien, Litauen,

Nederländerna, Polen, Portugal, Slovenien, Storbritannien, Sverige, Tjeckien och Österrike.

De deltagande intressenterna utgjordes av myndigheter, hälso- och sjukvårdspersonal, skolpersonal och vårdgivare för barn med funktionsnedsättning, organisationer i det civila samhället, däribland organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning, föräldraorganisationer, organisationer för stöd till brottsoffer, icke-statliga organisationer som är verksamma på området barns rättigheter samt flera människorättsorgan, såsom nationella människorättsinstitutioner och ombudsmannainstitutioner.

konvention om barnets rättigheter och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är avgörande för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning skyddas från våld. Den ena är specifikt inriktad på barn och den andra på personer med funktionsnedsättning. Alla EU:s medlemsstater har ratificerat konventionen om barnets rättigheter och i september 2015 hade 25 EU-medlemsstater ratificerat konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Under 2010 anslöt sig även EU till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket innebär att konventionen kommer att bli en väsentlig del av EU:s rättsordning och att all EU-lagstiftning och all praxis måste uppfylla kraven i konventionen.

Konventionsorganen för dessa FN-konventioner har yttrat sig om våld mot barn med funktionsnedsättning i flera allmänna kommentarer och i sammanfattande slutsatser om konventionsstaternas rapporter. EU:s medlemsstater har även på olika sätt uppmärksammat skyddsbehoven hos barn med funktionsnedsättning, exempelvis genom att kriminalisera våldet eller fastställa nationella policyer för att hantera fenomenet. FN-kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning rekommenderade nyligen i sina sammanfattande slutsatser att EU vidtar de åtgärder som krävs för att integrera funktionsnedsättning i all lagstiftning, politik och strategier för att bekämpa våld, övergrepp och utnyttjande.

Det är svårt att bekräfta förekomsten av våld mot barn med funktionsnedsättning eftersom dessa barn till stor del är osynliga i den officiella statistiken. Det finns endast ett fåtal tillförlitliga uppskattningar av antalet barn med funktionsnedsättning, vilket är ett resultat av föråldrade och skiftande definitioner av funktionsnedsättning, en brist på tillförlitliga metoder för uppgiftsinsamling om funktionsnedsättning, i synnerhet bland barn, samt skillnader mellan olika länder när det gäller metoder för att samla in uppgifter om förekomsten av funktionsnedsättning. I 2011 års världsrapport om funktionsnedsättning uppskattas den genomsnittliga globala förekomsten av måttlig och allvarlig funktionsnedsättning hos barn i åldern 0–14 år, baserat på 2004 års studie om den globala sjukdomsburden, till 5,1 procent. Detta motsvarar omkring 93 miljoner barn runtom i världen. Det finns ingen samlad källa för uppgifter om barn med funktionsnedsättning i EU.

Även tillgången till uppgifter om omfattningen av våld mot barn med funktionsnedsättning är bristfällig. Respondenterna inom ramen för FRA:s forskning uppgav dock att förekomsten av övergrepp mot dessa barn var hög. UNICEF bedömer att barn med funktionsnedsättning löper tre till fyra gånger så hög risk som andra barn att drabbas av fysiskt och sexuellt våld samt vanvård.

*“Barn med funktionsnedsättning tycks vara mycket sårbara, mycket mer sårbara än alla andra barn.”
(Företrädare för en organisation i det civila samhället, Nederländerna)*

“De drabbas definitivt. Det är [...] mycket allvarligt. Och uppenbarligen är antalet fall som hanteras endast en bråkdel av det faktiska antalet [...]. Det är ett mycket större problem än vi tror.” (Legitimerad psykolog, Tjeckien)

Barn med funktionsnedsättning kan drabbas av våld i olika miljöer, däribland i skolan, hemma eller på institution. Jämfört med vuxna är alla barn sårbara på grund av att de befinner sig i en utvecklingsfas, har en begränsad rättskapacitet och är beroende av föräldrar eller andra vårdnadshavare. För barn med funktionsnedsättning är situationen ännu svårare. Barn med funktionsnedsättning utsätts för mer våld än vad barn utan funktionsnedsättning gör. Dessutom utsätts de för former av våld som är specifika för barn med funktionsnedsättning, såsom våld där fördomar mot funktionsnedsättningen är motivet, tvång, sexuella övergrepp i samband med daglig hygien, våld i samband med behandling samt övermedicinering. Forskning visar att barn med funktionsnedsättning är särskilt utsatta när det gäller psykiska, sexuella och fysiska övergrepp som kan ha förödande effekter på deras liv.

“Barn med funktionsnedsättning är bland de mest stigmatiserade och marginaliserade barnen, och risken att de drabbas av våld är betydligt högre just på grund av att de nonchaleras av samhället och för att det traditionellt sett finns en negativ syn på dem.” (Företrädare för offentlig myndighet, Bulgarien)

Social isolering och stigma samt barnens särskilda situation och stora beroende av vård – i hemmet, på vårdinrättningar och institutioner – leder av flera olika skäl till en ökad risk för våld mot barn med funktionsnedsättning. Funktionsnedsättningar kan ofta få barn att te sig som “lätta måltavlor” eftersom de kanske saknar förmåga att skydda sig själva, möter hinder när de försöker berätta om våld eller inte tas på allvar. Kön och etnicitet, invandrabakgrund eller socioekonomisk status kan medföra ytterligare risk. Effekterna av dessa faktorer, som i sig ökar risken för våld, blir ännu större när barnskyddsmyndigheter inte på lämpligt sätt hanterar de särskilda behoven hos barn med funktionsnedsättning, oavsett om detta beror på bristande tillgänglighet eller brist på personal med rätt utbildning.

“Vi har gjort uppskattningen att [...] om du är en svart pojke med ‘särskilda utbildningsbehov’ och låginkomstbakgrund löper du 168 gånger större risk att utestängas från skolan än om du är en flicka utan ‘särskilda utbildningsbehov’ från ett mer välbärgat område.” (Respondent från ett nationellt människorättsorgan, Storbritannien)

Barn med funktionsnedsättning utestängs ofta från de insatser eller initiativ som sociala myndigheter erbjuder våldsutsatta barn utan funktionsnedsättning.

Detta gör det mer sannolikt att barn med funktionsnedsättning faller mellan stolarna och varken får hjälp genom allmänna barnskyddsåtgärder eller specifika åtgärder för personer med funktionsnedsättning. Vidare är det ofta flera organisationer eller myndigheter som ansvarar för att tillhandahålla tjänster till barn med funktionsnedsättning, och det saknas ordentlig samordning av deras insatser.

”Ibland kan tre organ agera parallellt med varandra, utan att samarbeta och dela information, diskutera ärenden eller samordna åtgärder. De skulle bli mycket mer effektiva om de samarbetade och nätverkade med varandra, om de utbytte information.” (Respondent från ett nationellt människorättsorgan, Kroatien)

Barnskyddssystem, rapporteringsmekanismer och stödverksamheter för brottsoffer misslyckas ofta med att beakta behoven hos barn med funktionsnedsättning och skapar istället ytterligare hinder för dem som söker stöd, försöker anmäla övergrepp eller söker upprättelse. I Europeiska kommissionens diskussionsdokument *Coordination and cooperation in integrated child protection systems* (Samordning och samarbete i integrerade system för skydd av barn) understryks behovet av att säkerställa att nationella barnskyddssystem är tillgängliga för barn i utsatta situationer, däribland barn med funktionsnedsättning.

Resultat och evidensbaserade råd

Mot bakgrund av genomförd forskning anser FRA att beslutsfattare och berörda intressenter bör koncentrera sina insatser på att bekämpa våld mot barn med funktionsnedsättning och effektivt skydda dem från övergrepp och utestängning inom EU till de åtgärdsområden som anges nedan.

Upprätta mer inkluderande system för skydd av barn

Åtgärder för att förebygga och hantera våld mot barn med funktionsnedsättning är som mest effektiva när de är övergripande och präglas av en helhetssyn. FRA:s forskning tyder på att insatserna måste riktas mot alla aktörer som spelar en roll i barnets liv och göra dem delaktiga i arbetet – familjer, samhällen, yrkesverksamma på området, institutioner och allmänhet.

I kombination med funktionsnedsättning kan andra faktorer, såsom kön, socioekonomisk status, etnicitet eller invandrarbakgrund, leda till att risken att drabbas av våld ökar. Därför är det viktigt att känna igen de olika riskerna, vidta förebyggande åtgärder och utforma tjänster och åtgärder för att tillhandahålla mångfacetterat stöd. Många respondenter betonade att system för tidiga ingripanden ofta är otillräckliga för barn med funktionsnedsättning och misslyckas med att snabbt upptäcka och hantera risksituationer.

Barnskyddsmyndigheter spelar en viktig roll i att säkerställa att de många olika behoven hos barn med funktionsnedsättning tillgodoses på lämpligt sätt. Ibland misslyckas de med att tillgodose de särskilda behoven hos barn med funktionsnedsättning och ofta är de inte tillgängliga, rent fysiskt eller för att det råder brist på personal med nödvändig kompetens eller utbildning.

Allmänna tjänster och åtgärder som riktas mot barn eller vuxna med funktionsnedsättning tenderar att bortse från de särskilda stödbehov och svårigheter som barn med funktionsnedsättning har, vilket hindrar dessa barn från att få tillgång till tjänsterna.

Medlemsstaterna har antagit olika politiska strategier för att hantera våld mot barn med funktionsnedsättning. I vissa medlemsstater ingår skyddet av barn med funktionsnedsättning i barnskyddspolicyer, medan det i andra länder hanteras inom ramen för policyer för rättigheter hos personer med funktionsnedsättning. I ytterligare andra länder har man utarbetat särskilda policyer för att hantera våld mot alla barn i skolan och hemmet. Även om man inom ramen för övergripande policyer erkänner att risken för våld är större hos barn med funktionsnedsättning saknas det ofta konkreta åtgärder för att ta itu med detta. En majoritet av respondenterna påpekade att policyerna bör ha ett helhetsmål, omfatta alla barn – även barn med funktionsnedsättning – så att man undviker att ha olika instrument för olika grupper av barn (för en ingående analys se avsnitt 2.2, 3.1, 3.3, och 4.6 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör hantera våld mot barn med funktionsnedsättning genom en integrerad strategi. I övergripande policyer som avser barn eller personer med funktionsnedsättning bör det erkännas att barn med funktionsnedsättning löper en högre risk att drabbas av våld. De bör också innehålla konkreta specialiserade åtgärder och tillgängliga stödtjänster. En sådan integrerad strategi bidrar till att säkerställa att skyddet av barn med funktionsnedsättning ingår i det allmänna nationella barnskyddssystemet och att alla åtgärder och stödtjänster för

våldsutsatta barn har ett ålders-, köns- och funktionsnedsättningsrelaterat perspektiv.

Barnskyddsmyndigheter bör tillhandahålla brett stöd till barn med funktionsnedsättning och deras familjer. De bör även ta hänsyn till andra omständigheter som kan öka barnets sårbarhet för att utsättas för våld, såsom kön, etnicitet och socioekonomisk bakgrund. Förebyggande program kan omfatta tidiga ingripanden, kunskaphöjande insatser, utbildning om ansvarsfullt föräldraskap och familjestöd samt avlastningsprogram.

EU:s medlemsstater bör säkerställa att offentliga myndigheter bevakar situationen för barn med funktionsnedsättning, i synnerhet när det gäller våld. De bör i lämplig utsträckning anlita oberoende övervakningsmekanismer som inrättas i enlighet med artikel 33.2 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning samt nationella människorättsinstitutioner.

Utöka de rättsliga och politiska ramarna för att skydda barn med funktionsnedsättning

Respondenterna identifierade flera utmaningar i arbetet med att bekämpa våld mot barn och säkerställa att brott mot dem lagförs. Det handlar bland annat om svårigheter med att betrakta barn med funktionsnedsättning som tillförlitliga vittnen i domstol, brist på personal med lämplig utbildning, brist på åldersanpassade och tillgängliga klagomålsmekanismer, och låga rapporteringsnivåer.

FRA:s forskning visar att de flesta EU-medlemsstater betraktar funktionsnedsättning och ålder som försvårande omständigheter. På EU-nivå finns flera direktiv för att skydda barn med funktionsnedsättning från våld. Målet med direktiv 2011/93/EU av den 13 december 2011 om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi och direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter (brottsofferdirektivet) är att uppnå en viss grad av harmonisering av straffrättsliga bestämmelser, bland annat när det gäller att stödja brottsoffer som är barn, rapportera brott och åtala förövare.

Endast i 13 medlemsstater behandlas diskriminering på grund av funktionsnedsättning uttryckligen i straffrätten. Av dessa är det endast ett fåtal som gör skillnad mellan hatbrott och grundläggande brott genom att tillämpa skärpta straff för att betona hur allvariga diskriminerande motiv är. De flesta definierar diskriminerade motiv som försvårande omständigheter.

Europeiska kommissionen har antagit policydokument om både barns rättigheter och funktionsnedsättning – EU-agendan för barns rättigheter respektive den europeiska strategin för personer med funktionshinder 2010–2020. I båda dessa dokument behandlas rättigheterna för barn med funktionsnedsättning. Dessutom har kommissionen inrättat två grupper med företrädare för medlemsstaterna – en med experter på barns rättigheter och en med experter på rättigheter för personer med funktionsnedsättning – för att möjliggöra samarbete och utbyte av information, erfarenheter och god praxis. Som part till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är EU bundet av konventionen i den utsträckning dess behörighet medger. Kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning rekommenderade i sina sammanfattande slutsatser om EU:s inledande rapport särskilt att man inom ramen för alla strategier för personer med funktionsnedsättning hanterar och integrerar rättigheter för pojkar och flickor med funktionsnedsättning.

Europaparlamentet har två särskilda interna grupper – en som hanterar frågor som rör barn och en som hanterar frågor som rör funktionsnedsättning. Dessa strukturer kan leda till att ökad uppmärksamhet ägnas åt barn med funktionsnedsättning, framför allt åt frågor kopplade till skydd från våld, i diskussioner och åtgärder (se kapitel 1 och 2 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör säkerställa att stödverksamheter för brottsoffer samt rättsliga och utomrättsliga mekanismer för prövning är tillgängliga för barn med funktionsnedsättning som är offer för våld och deras familjer. De bör även främja rapportering och registrering av incidenter genom aktiv uppsökande verksamhet. Mekanismer för prövning bör vara anpassade till ålder och funktionsnedsättning och omfatta professionellt stöd.

Medlemsstaterna bör säkerställa att särskilt utbildad personal deltar i utredning och uppföljning av rapporterade incidenter av våld mot barn med funktionsnedsättning, däribland vid individuella bedömningar i enlighet med vad som fastställs i brottsofferdirektivet.

Medlemsstaterna måste säkerställa att ålder och funktionsnedsättning betraktas som försvårande omständigheter vid sexuellt våld, i enlighet med vad som fastställs i direktivet om bekämpande av sexuella övergrepp mot barn, sexuell exploatering av barn och barnpornografi. De bör överväga att likställa funktionsnedsättning med andra former av diskriminering.

rande motiv och införa skärpta straff för brott med diskriminerande motiv i enlighet med vad som föreslås i FRA:s fokusrapport *Equal protection for all victims of hate crime – The case of people with disabilities (Samma skydd för alla offer för hatbrott – Fall som berör personer med funktionsnedsättning)*.

Europeiska kommissionen bör överväga att inkludera en övergripande rättighetsbaserad strategi för barn med funktionsnedsättning i kommande översyner av EU-agendan för barns rättigheter och andra policier för barns rättigheter. Halvtidsöversynen av den europeiska strategin för personer med funktionshinder 2010–2020 bör omfatta uttryckliga åtgärder för skydd, främjande och uppfyllande av rättigheter för barn med funktionsnedsättning, med särskild hänvisning till förebyggande av våld.

Säkerställa samordning och utse en kontaktpunkt för barn med funktionsnedsättning

Respondenterna betonade att det krävs en helhetsram som omfattar alla organ som arbetar med barnskydd för att förebygga våld mot barn med funktionsnedsättning. Denna ram bör omfatta organisationer för personer med funktionsnedsättning och organisationer som företräder barn med funktionsnedsättning och deras familjer. Respondenterna betonade att samarbetet måste inledas redan i utvecklingsskedet av strategier och handlingsplaner för att sedan återspeglas i det faktiska genomförandet av policier och tillhandahållandet av tjänster.

Tjänster för barn med funktionsnedsättning utvecklas ofta av flera olika aktörer. För att undvika överlappningar eller luckor krävs regelbundet och samordnat samarbete. Trots detta uppgav respondenterna att bristen på samarbete ofta hindrar effektivt tillhandahållande av tjänster, att formella samordningsmekanismer antingen saknas eller inte fungerar i praktiken, och att samarbete främst är informellt och äger rum utanför etablerade kanaler. Även när formella samordningsmekanismer har inrättats misslyckas de ofta med att hantera de särskilda riskerna för och den ökade sårbarheten hos barn med funktionsnedsättning att drabbas av våld. De yrkesverksamma på området saknar i allmänhet den kompetens och kunskap som krävs för att på lämpligt sätt hantera potentiella risksituationer och fall där övergrepp begåtts mot barn med funktionsnedsättning.

Dessutom konstaterade respondenterna att det rådde brist på enhetliga förfaranden mellan olika yrkesgrupper, såsom polis, socialtjänst, sjukvårdspersonal samt skolpersonal, och betonade att det ofta till och med saknas en samsyn när det gäller hur man upptäcker och hanterar övergrepp mot barn med funktionsnedsättning (se avsnitt 2.2, 2.3, 4.4 och 4.5 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör överväga att utse en nationell kontaktpunkt för barn med funktionsnedsättning, i enlighet med förslaget i FN:s barnrättskommittés allmänna kommentar nr 9, för att säkerställa lämplig samordning mellan alla aktörer, både offentliga och privata, som tillhandahåller tjänster och stöd till barn med funktionsnedsättning. Denna kontaktpunkt bör samarbeta och samordna sina insatser med de nationella mekanismer som inrättats för att genomföra konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i enlighet med artikel 33 i konventionen.

För att underlätta det arbete som sådana nationella kontaktpunkter utför kan medlemsstaterna på lokal nivå skapa ett nätverk bestående av samordningsmekanismer som ansvarar för översyn av genomförandet av nationella policier och åtgärder, förbättring av samarbetsåtgärder och integrerade åtgärder vid våld och säkerställande av lämplig yrkesöverskridande kapacitet vid bedömning av risksituationer. Sådana samordningsmekanismer skulle kunna sammanföra yrkesutövare från sjukvårdssektorn, den sociala sektorn, utbildningssektorn, rättsliga myndigheter, socialarbetare, personal på organisationer till stöd för brottsoffer samt företrädare för organisationer för personer med funktionsnedsättning och organisationer för barn med funktionsnedsättning och deras familjer. På så sätt kan kategorisering av svarsåtgärder i olika fack undvikas och samordningen av tjänster för barn med funktionsnedsättning förbättras.

Medlemsstaterna bör överväga att standardisera operativa förfaranden hos de olika myndigheter som ansvarar för att förebygga och hantera våld mot barn med funktionsnedsättning, exempelvis genom riktade samförståndsavtal där ansvarsområden, förfaranden och hänskjutningsmekanismer tydligt definieras. Ett annat effektivt sätt att främja samarbete vore att tillhandahålla obligatorisk utbildning där personal från olika yrkeskategorier sammanförs.

Hantera samhällsattityder, främja mångfald och motverka isolering

Våld mot barn med funktionsnedsättning antar många former och uppstår i olika miljöer. Respondenterna nämnde olika orsaker till våld, bland annat negativa samhällsattityder som bygger på fördomar och brist på kunskap eller förståelse om funktionsnedsättning, yrkesverksamma personers och enskilda individers inställningar som är rotade i intolerans mot "de andra".

Enligt respondenterna ökar social utestängning och isolering risken för våld mot barn med funktionsnedsättning i olika miljöer. De konstaterade att den institutionella isoleringen av barn med funktionsnedsättning begränsar deras interaktion med den övriga befolkningen samt hämmar bred medvetenhet om och förståelse för funktionsnedsättning.

Respondenterna betonade även att barn med funktionsnedsättning som är sårbara av andra skäl, på grund av deras socioekonomiska status, etnicitet, invandrabakgrund eller kön, löper en högre risk att utsättas för våld (se avsnitt 3.2 och kapitel 4 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater och EU bör utveckla aktioner för medvetandegörande och informationskampanjer för att öka medvetenheten om konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, främja mångfald, bekämpa fördomar och ta itu med stigmatiseringen från samhället och isoleringen av barn med funktionsnedsättning. Sådana kampanjer bör rikta sig till allmänhet, föräldrar, barn samt offentliganställda och de yrkeskategorier som arbetar med dessa barn. Olika institutioner på nationell nivå såsom relevanta ministerier, nationella människorättsorgan, icke-statliga organisationer och organisationer för personer med funktionsnedsättning skulle kunna organisera dessa kampanjer.

Främja barninriktade förebyggande åtgärder och barns deltagande

Forskningen visar att EU:s medlemsstater har upprättat en rad åtgärder för att hantera våld mot barn med funktionsnedsättning, riktade mot olika grupper, däribland barnen själva. Att barn med funktionsnedsättning inkluderas i alla typer av verksamhet

garanteras emellertid inte. Respondenterna konstaterade att barn med funktionsnedsättning på grund av sin isolering ofta utestängs från formell och informell verksamhet där barn lär sig hur de upptäcker risker och agerar vid våld.

Respondenterna påpekade att det faktum att barn med funktionsnedsättning inte alltid förstår vad som utgör övergrepp är en stor riskfaktor. Många barn med funktionsnedsättning är kanske inte medvetna om att en viss typ av beteende är oacceptabelt, framför allt när det gäller sexuella övergrepp.

Att främja barns och funktionsnedsattas deltagande är en av de viktigaste pelarna i konventionen om barnets rättigheter och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Respondenterna ansåg att barn med funktionsnedsättning, trots de ansträngningar som organisationer för personer med funktionsnedsättning, icke-statliga organisationer, nationella människorättsorgan och andra aktörer genomför, fortfarande saknar möjlighet att uttrycka sina synpunkter. Om barn med funktionsnedsättning inte ges en röst blir de osynliga inom politisk planering och deras behov tillgodoses inte eftersom allmänna tjänster inte är tillgängliga för dem. Respondenterna betonade att det är avgörande att barn med funktionsnedsättning inkluderas i verksamhet som främjar deras allmänna deltagande i alla aspekter av livet för att förebygga våld och ge dem verktyg som hjälper dem att känna igen och rapportera våldsamma incidenter (se avsnitt 2.5 och kapitel 3 och 4 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör i samarbete med aktörer som företrädar det civila samhället upprätta lämpliga utbildningsprogram som stärker självförtroendet hos barn med funktionsnedsättning och ger dem en känsla av säkerhet som hjälper dem att känna igen riskfyllda situationer och olämpligt beteende, och avgöra hur och var de ska söka hjälp och rättsmedel. Sådana program bör inkludera information om förhållanden och sexualitet för att göra det möjligt för barn med funktionsnedsättning att skilja lämpligt från olämpligt sexuellt beteende.

Medlemsstaterna bör säkerställa att utbildningsprogram om våld, mobbning eller allmänna frågor som rör barns rättigheter är helt och hållet tillgängliga för barn med funktionsnedsättning, oavsett vilken typ av funktionsnedsättning de har, och att genusperspektivet och andra perspektiv såsom etnicitet och/eller invandrabakgrund beaktas.

I enlighet med deras skyldigheter enligt konventionen om barnets rättigheter och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bör medlemsstaterna säkerställa att barn med funktionsnedsättning representeras direkt och via företrädare och familjeorganisationer, i utformning, genomförande och övervakning av lagstiftning, politik, tjänster och åtgärder för att hantera våld mot dem. I detta syfte bör EU:s medlemsstater överväga att stärka de befintliga rådgivningsmekanismerna, exempelvis genom att inrätta rådgivningsorgan som omfattar barn med funktionsnedsättning och deras företrädare.

Tillhandahålla familjeinriktade tjänster

Våld mot barn med funktionsnedsättning förekommer även i hemmiljö. Respondenterna nämnde utmattning, utbrändhet, ekonomiska svårigheter och en känsla av att vara ensam som huvudsakliga utlösande faktorer hos familjer och vårdpersonal som tar hand om barn med funktionsnedsättning. Respondenterna betonade att stödet när det gäller att underlätta den ekonomiska, fysiska och känslomässiga bördan för familjer till och vårdgivare för barn med funktionsnedsättning är otillräckligt och framhöll vikten av att tillhandahålla program, såsom avlastningsprogram, för att minska stressen. Många påpekade att det i synnerhet i landsbygdsområden saknas stödtjänster för barn med funktionsnedsättning och deras familjer.

Respondenterna ansåg att exponering för och agerande vid våld kan vara kopplat till ett barns personliga situation eller familjesituation, såsom att riskera fattigdom, ha invandrarbakgrund eller tillhöra en etnisk minoritet, eller växa upp med en ensamstående förälder. Respondenterna nämnde ofta de ekonomiska påfrestningarna på familjerna som en möjlig orsak till vanvård och ett viktigt område där det behövs socialt stöd. Respondenterna upplevde att familjer som lever under fattigdomsgränsen har mindre kunskap om och tillgång till tjänster, och därmed färre möjligheter att få stöd.

Respondenterna konstaterade även att en familjemedlems funktionsnedsättning ibland förknippas med känslor av skam och besvikelse, framför allt när det handlar om barn, och att funktionsnedsättningen kan betraktas som tabubelagd. Detta leder till att familjemedlemmar tvekar att kontakta stödtjänster för att hantera utmattning eller utbrändhet (se avsnitt 3.2, 3.3, 4.3 och 4.6 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör se till att barnskyddsmyndigheter får den utbildning och de resurser som krävs för att förhindra att barn överges och bistå familjer i att säkerställa att barn med funktionsnedsättning fortsätter att bo hos sina familjer, samtidigt som man värnar om barnets bästa. Därför bör barnskyddsmyndigheter tillhandahålla riktad information, vägledning, rådgivning, kamratstöd och utbildning till familjer samt direkt och indirekt ekonomiskt stöd som är anpassat till behoven hos barn med funktionsnedsättning och deras familjer. Avlastningsprogram till ett överkomligt pris bör erbjudas till föräldrar och andra vårdnadshavare för att motverka utbrändhet eller vanvård på grund av utmattning.

Medlemsstaterna bör säkerställa att de många olika risker som barn med funktionsnedsättning ställs inför erkänns och hanteras av barnskyddsmyndigheter, exempelvis genom tidig upptäckt av risk och omfattande familjeinriktade stödtjänster. Särskild uppmärksamhet – däribland genom uppsökande verksamhet från organisationer som företräder barn och vuxna med funktionsnedsättning – bör ägnas åt familjer med invandrarbakgrund eller med ensamstående föräldrar, familjer som riskerar att drabbas av fattigdom eller befinner sig i andra utsatta situationer och familjer i landsbygdsområden, eftersom de kanske inte känner till vilket stöd som finns tillgängligt.

Säkerställa inkluderande utbildning och deltagande på lika villkor som andra i alla hänseenden

Respondenterna uppgav att barn med funktionsnedsättning är mer sårbara för övergrepp i skolan, både från andra elever och lärare. Detta återspeglar en brist på lämpliga mekanismer för att säkerställa inkluderande i vanliga skolor, otillräcklig utbildning av lärare och avsaknad av robusta mekanismer för att motverka detta. Respondenterna talade om utbredd mobbning av barn med funktionsnedsättning samt andra mer subtila former av våld, såsom utfrysning och isolering. Forskningen visar att medlemsstaterna inför olika instrument för att hantera mobbning i skolor, och att man inom ramen för dessa i större utsträckning skulle kunna ta hänsyn till barn med funktionsnedsättning.

I artikel 24 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning anges ett tydligt

åtagande av konventionsstaterna att säkerställa ett inkluderande utbildningssystem för barn med funktionsnedsättning. Dessutom fastställs att staterna är skyldiga att tillhandahålla det stöd som krävs för att underlätta deras fullständiga deltagande i utbildning på lika villkor som andra barn. Många respondenter konstaterade dock svårigheter när det gäller att åstadkomma en inkluderande utbildning och hävdade att det för att säkerställa en säker miljö för alla barn i vanliga skolor, däribland barn med funktionsnedsättning, krävs ordentligt stöd för att möjliggöra verkligt deltagande och inte bara integrering (se avsnitt 3.3, 4.2 och 4.4 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör se till att skolorna erbjuder trygga och stödjande miljöer med nolltolerans för alla former av våld och att de har effektiva mekanismer för att agera vid de tidigaste tecknen på fientlighet. Riktlinjer och rutiner för att bekämpa mobbning bör specifikt omfatta barn med funktionsnedsättning.

Medlemsstaterna bör säkerställa att alla lärare, stödpersonal och annan skolpersonal har den kompetens och de verktyg som krävs för att upptäcka och agera mot våld mot barn med funktionsnedsättning i skolmiljö. Utbildningsmyndigheterna bör överväga att införliva barns rättigheter, med särskild fokus på barn med funktionsnedsättning, i läroplanen på lärarutbildningen. De bör även hantera bristen på lämplig utbildning när det gäller att upptäcka våld och om tidigt ingripande.

Nationella människorättsmekanismer, däribland jämställdhetsorgan, nationella människorättsinstitutioner och barnombudsmän bör ges i uppdrag, uppmanas och få resurser för att övervaka och öka medvetenheten om rättigheter för barn med funktionsnedsättning i utbildning samt undersöka och följa upp fall av våld, nekad tillgång till vanliga skolor och mobbning av barn med funktionsnedsättning.

Organisationer som företräder barn samt barn och vuxna med funktionsnedsättning bör uppmanas att stödja barn med funktionsnedsättning och deras familjer för att säkerställa att de inkluderas i utbildning. De bör även utveckla och genomföra utbildningskampanjer som utförs av självföreträdare och förebilder i skolor. Att vända sig till skolmyndigheter för att tillhandahålla information och kunskap om de särskilda stödbehoven hos barn med olika former av och omfattning av funktionsnedsättning skulle stärka effektiviteten av sådana insatser.

Påskynda avinstitutionaliseringens insatserna och stärka övervakningen av institutioner

Det saknas uppgifter om exakt hur många barn som bor på olika institutioner, men uppskattningar tyder på att omkring 150 000 barn inom EU bor på hem. De senaste åren har medlemsstaterna gjort framsteg när det gäller att gradvis övergå från institutionsbaserade vårdssystem till familjebaserad vård. Institutionaliseringsen av barn med funktionsnedsättning fortsätter emellertid att vara ett problem, vilket barnrättskommittén och kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning flera gånger har betonat. Institutionalisering ökar risken för att barn faller offer för vanvård och psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld. Vissa respondenter betraktar institutionalisering i sig som en form av våld. Vidare omfattar granskning av vårdpersonal i medlemsstaterna inte alltid alla personalgrupper, och det är inte fastställt i lagen hur ofta sådan granskning ska genomföras. Respondenterna påpekade att våld och vanvård enkelt kan döljas på institutioner. De kritiserade övervakningsmekanismerna för att inte vara tillräckligt rigorösa och konstaterade att inspektionerna av institutionerna ofta är osystematiska och snarare reaktiva än förebyggande, dvs. att de genomförs först efter att medierna rapporterat om övergrepp eller dödsfall på institutioner. Några respondenter hävdade också att det saknas kompetens på vissa övervakningsorgan eller att de inte är tillräckligt oberoende.

Andra svårigheter som respondenterna framhöll var problematiska arbetsvillkor för personalen, vilket leder till utbrändhet, och att utbildningen av personalen är otillräcklig, sporadisk och ofta inte obligatorisk.

De europeiska struktur- och investeringsfondernas lagstiftningspaket för perioden 2014–2020 har medfört viktiga förändringar när det gäller att prioritera avinstitutionalisering och överensstämmelse med konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Det är särskilt viktigt att medlemsstaterna uppfyller de förhandsvillkor som är obligatoriska för att ta emot stöd från de europeiska struktur- och investeringsfonderna, dvs. att de främjar social inkludering och bekämpar fattigdom och diskriminering, bland annat genom åtgärder för att genomföra en övergång från institutionsbaserad till samhällsbaserad vård (se avsnitt 3.2 och 3.3 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

I enlighet med FN:s riktlinjer för alternativ omvårdnad av barn bör medlemsstaterna överväga att förbjuda placering av barn på institutioner, framför allt de som är under tre år, oavsett vilken typ av funktionsnedsättning de har eller hur allvarlig den är. Medlemsstaterna bör anslå resurser till skyndsamt avinstitutionalisering av barn med funktionsnedsättning och fullständig inkludering av dem i samhället. När det gäller detta bör medlemsstaterna använda EU:s struktur- och investeringsfonder till att stödja både barn med funktionsnedsättning och deras familjer i övergången från institutionsbaserad till familjebaserad vård.

Medlemsstaterna bör stärka övervakning och inspektioner av institutioner och andra slutna boenden för att ta itu med försummelse, miss-handel och andra former av våld. Detta är särskilt viktigt i och med den aktuella avinstitutionaliseringen (som delvis finansieras genom EU:s struktur- och investeringsfonder). Övervakningen bör vara oberoende, ha tillräckliga resurser och omfatta regelbundna och oanmälda inspektioner.

Utveckla riktade mål, anslå lämpliga resurser och förbättra personalkapaciteten

Forskningen tyder på att det endast går att ta itu med våld mot barn med funktionsnedsättning inom befintliga nationella rättsliga och politiska ramar om tillräckliga resurser anslås för deras genomförande. Respondenterna nämnde överanstängd och utbildad personal, utbrändhet, brist på resurser och problematiska arbetsvillkor som några av hindren för att effektivt ta itu med våld mot barn med funktionsnedsättning.

Respondenterna föreslog att inte bara specialistpersonal, som dagligen är i kontakt med barn med funktionsnedsättning, ska genomgå utbildning om rättigheter för barn med funktionsnedsättning, tillgängliga kommunikationsmetoder samt metoder och processer för att upptäcka, agera mot och rapportera våld mot dem, utan att även yrkeskategorier som tillhandahåller allmänna tjänster, såsom läkare, sjuksköterskor och lärare, bör göra detta.

Respondenterna ansåg att bristen på praktisk vägledning och verktyg är den största utmaningen när det gäller genomförandet av lagstiftning och politik.

Dessa bör rikta sig till olika yrkeskategorier och innehålla tydlig information om hur man förebygger och agerar vid våld.

EU har upprättat finansieringssystem, såsom programmet Rättigheter, jämlikhet och medborgarskap för perioden 2014–2020, som ersatte Daphne-programmen år 2013, för att stödja verksamhet kopplad till forskning, utbildning, vägledning och utbyte av god praxis, bland annat när det gäller att bekämpa våld mot barn. Respondenterna lyfte fram de positiva effekter som dessa finansieringssystem kan ha på nationell nivå (se avsnitt 2.3, 4.4 och 4.6 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

EU:s medlemsstater bör främja ett effektivt genomförande av befintlig lagstiftning och politik för att förhindra våld mot barn med funktionsnedsättning genom att utveckla praktiska riktlinjer, protokoll och utbildning för att göra det möjligt för dem som arbetar med barn med funktionsnedsättning att känna igen våld mot dessa, på lämpligt sätt stödja offren och deras familjer och säkerställa att förövarna ställs inför rätta. Dessa verktyg bör utvecklas i samarbete med organisationer som företräder barn och vuxna med funktionsnedsättning och deras familjer, och de personalresurser och ekonomiska resurser som krävs för att möjliggöra verktygen bör anslås.

Medlemsstaterna bör se över nödvändiga kvalifikationer och arbetsvillkor för personal som arbetar med barn med funktionsnedsättning för att säkerställa att de har den kompetens och tid som krävs för att förebygga och agera mot våld mot barnen.

Medlemsstaterna bör tillhandahålla obligatorisk utbildning för de yrkeskategorier vars arbete kan omfatta kontakt med barn med funktionsnedsättning. Sådan utbildning bör baseras på en systematisk behovsbedömning och omfatta lagar och regler, stresshantering samt upptäckt och rapportering av våld. Utbildningen bör även inkludera kunskap om hur man kommunicerar med barnen på ett tillgängligt sätt, däribland barn med hörselnedsättning, kognitiv funktionsnedsättning, talsvårigheter samt intellektuell eller psykosocial funktionsnedsättning. Insatserna bör riktas mot olika yrkeskategorier, däribland lärare och annan skolpersonal, läkare, sjuksköterskor och annan sjukvårdspersonal, yrkeskategorier som tillhandahåller specialisttjänster och allmänna tjänster för barn samt socialarbetare.

Riktlinjer och verktyg för yrkeskategorier som arbetar med barn med funktionsnedsättning samt för personal som erbjuder allmänna tjänster, såsom vård- och skolpersonal, bör utvecklas för att erbjuda tydlig vägledning om ansvar, förebyggande, hänvisning och åtgärder att vidta vid misstanke om våld.

För att uppnå hållbara och påtagliga resultat i fråga om social inkludering bör medlemsstaterna använda tillgänglig EU-finansiering, exempelvis via de europeiska struktur- och investeringsfonderna och programmet Rättigheter, jämlikhet och medborgarskap, för att utveckla samhällsbaserade tjänster för barn och deras familjer, och för att öka allmänhetens medvetande om dessa frågor.

Europeiska kommissionen bör säkerställa att de sammanfattande slutsatserna från FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning i fråga om de europeiska struktur- och investeringsfonderna genomförs. Dessa rekommendationer innebär att EU bör stärka övervakningen av användningen av de europeiska struktur- och investeringsfonderna för att säkerställa att de endast används för utveckling av stödtjänster för personer med funktionsnedsättning i lokala samhällen, och inte för ombyggnad eller expansion av institutioner, och att EU ska dra tillbaka, upphäva och driva in betalningar om kravet på att respektera grundläggande rättigheter inte uppfylls.

Samla in uppgifter

Forskningen visar att medvetenheten om våld mot barn med funktionsnedsättning och de rättsliga skyldigheter som fastställs i konventionen om barnets rättigheter och konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ökar, men att det fortfarande saknas tillförlitliga uppgifter när det gäller situationen i EU. Respondenterna ansåg att bristen på information om omfattning, former och egenskaper i fråga om våld mot barn med funktionsnedsättning hämmar utvecklingen av riktade policyer och program. Bristen på tillförlitliga uppgifter leder till att vårdgivare saknar kunskap om behoven hos barn med funktionsnedsättning, vilket innebär att dessa barn riskerar att försummas genom otillgängliga tjänster och bristande lyhördhet.

Forskningen visar också att vissa länder samlar in uppgifter om våld mot personer med funktionsnedsättning utan att filtrera uppgifterna utifrån ålder, medan andra samlar in uppgifter om våld mot barn i allmänhet utan att samla in information om barnens status vad gäller funktionsnedsättning. Detta

gäller såväl officiella myndighetskällor som information som samlas in av det civila samhället.

Respondenterna betonade att när uppgifter och forskning om situationen för barn med funktionsnedsättning finns tillgängliga bör resultaten av dessa spridas till alla berörda parter så att evidensbaserade reformer och riktade åtgärder möjliggörs (se avsnitt 2.4 och 4.2 i den fullständiga rapporten).

FRA:s yttranden

I linje med deras skyldigheter enligt internationell lagstiftning bör EU och dess medlemsstater samla in uppdelade statistiska uppgifter och forskningsuppgifter för att göra det möjligt att formulera och genomföra åtgärder för motverkande och hantering av våld mot barn med funktionsnedsättning. De medlemsstater som redan nu samlar in uppgifter om våld mot barn bör säkerställa att dessa uppgifter delas upp på ett lämpligt sätt och presenteras i tillgängliga format. Uppgifterna bör inkludera information om rapporterade fall av våld mot barn med funktionsnedsättning och om utredningar, åtal och skyddstjänster. Uppgifterna bör innehålla information om typ av våld, däribland om ett diskriminerande motiv förelåg, förövare, typ av funktionsnedsättning, huruvida personen har en eller flera funktionsnedsättningar, och andra egenskaper hos offret, såsom kön, invandrabakgrund och socioekonomisk bakgrund, för att avslöja mönster och information om underkategorier av barn med funktionsnedsättning.

Medlemsstaterna bör även samla in och offentliggöra uppdelade uppgifter om krislinjer, hjälplinjer för barn och stödverksamheter för brottsoffer.

Medlemsstaterna bör överväga att upprätta en databas med information om de olika former av stöd som finns tillgängliga via offentliga myndigheter och organisationer i det civila samhället, däribland organisationer för personer med funktionsnedsättning och organisationer till stöd för brottsoffer. Denna databas kan även fungera som en inkörsport till befintliga verktyg såsom utbildning eller material för att öka medvetenheten.

Medlemsstaterna kan överväga att med stöd av FRA utveckla indikatorer för grundläggande rättigheter som kan stödja övervakning och utvärdering av genomförandet av policyer och åtgärder för att hantera våld mot barn med funktionsnedsättning.

Barn med funktionsnedsättning möter stora hinder när det gäller att åtnjuta sina grundläggande rättigheter. Ofta utestängs de från samhället. Ibland bor de på vårdinrättningar i stället för med sina familjer. Dessutom kan de nekas tillgång till grundläggande tjänster såsom hälso- och sjukvård och utbildning och drabbas av stigmatisering och diskriminering samt sexuellt, fysiskt och psykiskt våld. I såväl internationell som nationell lagstiftning och EU-lagstiftning erkänns rätten att skyddas från alla former av våld. Men trots skyddsåtgärder löper flickor och pojkar med funktionsnedsättning högre risk än sina jämnåriga att drabbas av våld, sexuella övergrepp eller mobbning i skolan, hemma eller på institutioner inom EU. Ofta drabbas de även av våld kopplat till sin funktionsnedsättning.

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter har granskat den viktiga frågan om våld mot barn med funktionsnedsättning, en fråga där rapporteringen är eftersatt. Granskningen har skett genom skrivbordsundersökningar och intervjuer med kunniga intressenter. I denna rapport presenteras resultatet av denna forskning. Här beskrivs relevanta internationella normer och EU-normer. Dessutom granskas nationell lagstiftning och politik för hantering av våld mot barn med funktionsnedsättning. I rapporten utforskas även omfattningen av och de olika orsakerna till, miljöerna och formerna för denna typ av våld. Vidare presenteras åtgärder och initiativ för att förhindra våldet.

Mer information:

FRA:s fullständiga rapport – *Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU* (Våld mot barn med funktionsnedsättning: lagstiftning, politik och program inom EU) – finns på <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/violence-children-disabilities-eu>

Se även andra publikationer från FRA på detta område:

- FRA (2015), fokusrapport, *Equal protection for all victims of hate crime – The case of people with disabilities* (Samma skydd för alla offer för hatbrott – Fall som berör personer med funktionsnedsättning), Wien, FRA, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-focus-03-hate-crime-disability_en_o.pdf (på engelska)
- FRA (2015), *Ett barnvänligt rättsväsende – perspektiv och erfarenheter från yrkesverksamma – Sammanfattning*, Luxemburg, Publikationsbyrån, <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens> (en sammanfattning av rapporten finns på flera EU-språk)
- FRA (2015), *Mapping of child protection systems* (online), <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/comparative-data/child-protection> (på engelska, franska och tyska)

En översikt över FRA:s verksamhet på området personer med funktionsnedsättning finns på: <http://fra.europa.eu/en/theme/people-disabilities>, och information om FRA:s verksamhet på området barns rättigheter finns här: <http://fra.europa.eu/en/theme/rights-child>.

Publikationsbyrån

© Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter, 2015
Foto: © Shutterstock

Print: ISBN 978-92-9491-078-3, doi:10.2811/544469
PDF: ISBN 978-92-9491-077-6, doi:10.2811/43633

FRA – EUROPEISKA UNIONENS BYRÅ FÖR GRUNDLÄGGANDE RÄTTIGHETER

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Österrike
Tfn +43 158030-0 – Fax +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency